

Godišnjak, Year XXIII, No. 23 (2024), pp. 75–95.
DOI 10.7251/CPBFSVO2423075J

Ljerka Jeftić

University of East Sarajevo, Faculty of Production and Management Trebinje,
Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina
ljerka.jeftic@fpm.ues.rs.ba

God Knows Even Before He Sees: Conceptual Metaphors in the Meaning of the Verbs See and Look At in Bishop Atanasije Jevtic's Translation of the Hebrew Text of the Book of Genesis into Serbian

Summary: The paper is concerned with the metaphorical meanings of the verbs of perception in Serbian – vidjeti (see) and pogledati (look at) – in Bishop Atanasije's translation of the Hebrew text of the Book of Genesis and in his comments accompanying specific verses. The analysis is set within the framework of cognitive linguistic theory of conceptual metaphor which treats metaphor as a cognitive mechanism in the construction of meaning in thought and language. The construction or understanding of meaning is achieved by way of mentally accessing an abstract target domain in terms of a concrete source domain whereby the term domain refers to any coherent organization of experience. With this in mind, the paper draws on the interpretation referred to by Bishop Atanasije that, in the course of God's creating the world, God knew even before he saw (that is, knowledge, as the target domain, preceded sight, as the source domain) that what He created was good, but explicates His knowledge by means of the verb of perception (see) for the sake of humans because, as the paper argues in line with cognitive linguistic findings, visual input is one of the most important sources of human knowledge. Hence, the analysis focuses on the role of the verbs of perception with God as the agent in His relationship with the creation, as well as on the metaphorical and metonymic uniqueness of the biblical narration of God's creation of the world, as contained in the translation of the Hebrew text into Serbian and Bishop Atanasije's comments. The results of the analysis indicate that the creation is both in God's knowledge and His sight, that is, God knows and sees the creation as long as it is good, i.e., as He intended it to be. However, once the creation gets corrupt due to humans disobeying God's commands thus alienating themselves from God's knowledge and sight, the new relationship is established wherein the creation becomes the object of God's attention and regard which He continues to care for.

Key words: God, creation, conceptual metaphor, source domain, target domain, knowledge, see, look at.

© 2024 by author

Licensee: *Godišnjak*, journal of Faculty of Orthodox Theology „Saint Basil of Ostrog“

This article is licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

Љерка Јевтић*

Универзитет у Источном Сарајеву,
Факултет за производњу и менаџмент Требиње, Требиње

Бог зна и прије него што види: Појмовне метафоре у значењима глагола *видјети* и *погледати* у преводу масоретског текста *Књиге* *Постања* Владике Атанасија (Јевтића)

Апстракт: На корпусу превода са масоретског текста *Књиге Постања*, који је урадио владика Атанасије (Јевтић), као и владичиних пропратних схолија, у раду се истражују метафоричка значења глагола перцепције – *видјети* и *погледати* – у примјерима у којима је Бог субјекат перцепције. Метафоричка значења наведених глагола се ишчитавају на темељу когнитивно-лингвистичке теорије појмовне метафоре као појмовно-значењског механизма који структурира прије свега, мишљење, а потом и језик. Циљ рада је да, из когнитивно-лингвистичке перспективе, укаже на метафоричке и метонимијске особености библијске наративе Божијег стварања свијета, како је предочена у преводу масоретског текста, као и да, идентификовањем метафоричких значења глагола *видјети* и *погледати* у корпусу осветли улогу чула визуелне перцепције у односу Бога према Његовој творевини. Смјерница за анализу је садржана у тумачењу које преноси владика Атанасије да је, док је стварао свијет, Бог *знао* прије него што је *видио* да је све што ствара добро, али Своје знање о томе („И *виде* Бог да је добро.“) изражава због људи будући да је код људи, како откривају когнитивно-лингвистичка истраживања, визуелни инпут један од најважнијих извора људског знања. Резултати анализе указују на то да све док је творевина добра, односно, онаква каквом ју је Бог створио и каква је намјерио да буде, онда је у Божијем знању, виђењу и Његовој доброти, односно, Бог је истовремено *зна* и *види* као добру. Услед људског дјелања које је узрок отуђења од Бога, Његовог знања и доброте, успоставља се нови однос између Бога и творевине у коме она постаје објект *Његовог* *обазирања* и *пажње* о коме Он не престаје да се брине.

Кључне ријечи: Бог, творевина, појмовна метафора, изворни домен, циљни домен, знање, видјети, погледати.

Увод

Истраживање метафоре у овом раду слиједи когнитивно-лингвистичка изучавања метафоре као појмовно-значењског механизма који структурира, прије свега, мишљење, а потом и језик, из чега произилази да језичка функција метафоре проистиче из њене сазнајне функције, што је очигледно и у терминолошком рје-

* ljerka.jeftic@fpm.ues.rs.ba

шењу за овај когнитивни механизам – *појмовна метафора*. У том смислу, когнитивна лингвистика детаљно проучава улогу метафоре у конструисању значења, тј. у разумијевању апстрактног појма посредством конкретног појма, односно, у разумијевању *циљног појмовног домена* посредством *изворног појмовног домена* пресликавањем релевантних дијелова структуре изворног домена на циљни, при чему термин *појмовни домен* подразумејева „свако смислено организовано [људско] искуство“ (Kovecses 2010, 4). Један од постулата когнитивне науке, на којем се занимају такозване примарне појмовне метафоре, тиче се *уијеловљености* људског ума (Lakoff and Johnson 1999). Овај постулат тврди да људи ментално конструишу и разумију лингвистичке и апстрактне категорије на основу сензоримоторног искуства и органичења наметнутих бивањем у тијелу. Тако нам наше конкретно искуство бивања у простору на подсвјесном нивоу помаже да концептуализујемо апстрактни појам „вријеме“ посредством појма „простор“. На примјер, у стиху „У почетку створи Бог небо и земљу“, приједлог „у“, који се користи испред појмова који означавају простор (нпр. „у кући“), користимо у временској одредници („у почетку“) јер је то једини начин да концептуализујемо „вријеме“ као апстрактни појам. Другим ријечима, поимању апстрактног појма ВРИЈЕМЕ, као циљног домена, ментално приступамо служећи се конкретним појмом ПРОСТОР, као изворним доменом, чије физичко искуство имамо постојећи као људска бића у тијелу и простору. Овај приступ подразумејева размишљање у оквиру појмовне метафоре ВРИЈЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР ¹.

Предмет истраживања у раду су појмовне метафоре чији изворни домен је људско физичко искуство визуелне перцепције реализовано глаголима *видјети* и *погледајти* у српском језику, у примјерима у којима је Бог субјект перцепције. Корпус подвргнут анализи је превод са јеврејског, масоретског текста *Књиге Постања*, који је урадио владика Атанасије Јевтић (2004). Објекат анализе обухвата превод масоретског текста као и Владичине пропратне схолије из којих ишчитавамо метафоричка значења наведених глагола.

Инспирација за овај рад је дошла из тумачења које владика Атанасије нуди за израз „И виде Бог да је добро“ који се понавља седам пута у масоретском тексту након чинова стварања. У свом тумачењу позива се на Св. Златоуста који каже да је „Бог и прије стварања знао да све што ствара јесте *добро*, али то говори ради људи“ (Омилија 3,3 на *Постање* у Јевтић, 2004, 10). Наиме, когнитивно-лингвистичка истраживања откривају универзалност у људском поимању „знања“, као апстрактног појма, посредством чула вида у оквиру појмовне метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ. Међутим, према тумачењу на које се владика Атанасије позива, Божијем „виђењу“ да је добро све што је створио претходи Његово „знање“ о томе (другим ријечима, умјесто универзалне људске метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ, ишчитавамо метафору ВИДЈЕТИ ЈЕ ЗНАТИ), али га, због људске ограничености физичким искуством визуелне перцепције, изражава глаголом „видјети“. Наведено је било

¹ МАЛИ ВЕРЗАЛ је уобичајен начин представљања појмовне метафоре у когнитивно-лингвистичкој литератури.

мотив да истражимо да ли је оваква метафоричност глагола *видјети* присутна и у осталим стиховима превода са масоретског текста, као и у владиним схолијама, у примјерима када је Бог субјекат перцепције, те да истражимо потенцијалну метафоричност глагола *погледај* као још једног глагола који се у анализираном корпусу употребљава у предикацијима гдје је Бог субјекат перцепције.

Циљ рада је да, из когнитивно-лингвистичке перспективе, укаже на метафоричке и метонимијске особености библијске наратије Божијег стварања свијета на корпусу који сачињавају превод масоретског текста *Књиге Постања* и пропратне схолије владике Атанасија, као и да, идентификовањем метафоричких значења глагола *видјети* и *погледај*, у корпусу освијетли улогу чула визуелне перцепције у односу Бога према Његовој творевини. Анализа је ограничена на масоретски текст због неколико разлика у преводу са грчког (Септуагинте) и јеврејског језика (масоретског текста) када су у питању глаголи којима се бавимо.

Будући да предмет истраживања није анализа лексикосемантичке и граматичке употребе наведених глагола у српском језику, у раду се позивамо на истраживање глагола „видјети“ и „гледати“ које је урадила Ристић (2011). Ауторка је утврдила да се „правила употребе ових глагола у српском језику реализују у оквиру шест серија, али са различитом дистрибуцијом“ (Ристић 2011, 33), те да се у оквиру треће серије реализације њихове употребе, у којој субјекат активно перципира неки објекат „усмјеравајући перцепцију да би добио одређене информације о свијету који га окружује“ (Ристић 2011, 35) може идентификовати „велики број метафоричних значења са смислом глагола интелектуалних радњи: става, суда, мишљења (о некоме, нечему), пажње, контроле, проверавања, очекивања, [...] бриге, старања [...] код оба глагола“ (Ристић 2011, 36). Према наведено истраживање не анализира глагол *погледај*, у овом раду га посматрамо као свршени парњак глагола „гледати“ у значењу „управити поглед према коме, чему, обухватити погледом, обазрети се, осврнути се“ (Речник МС 1990, 526).

Након увода, у раду је представљен когнитивно-лингвистички теоријски оквир за анализу корпуса, те осврт на нека од рецентних истраживања теолошких тема из перспективе когнитивне лингвистике. Анализа обухвата осврт на метафоричке и метонимијске особености библијске наратије Божијег стварања свијета и засебне анализе метафоричких значења глагола *видјети* и *погледај* у примјерима гдје је Бог субјекат перцепције. Закључна разматрања су посвећена синтези резултата анализе и њиховом тумачењу.

Когнитивна лингвистика

Когнитивистички приступ анализи језика почиње да се развија осамдесетих година двадесетог вијека истовремено са почецима истраживања на пољу когнитивне науке коју Кликовац (Кликовац 2004, 7) дефинише као „интердисциплинарну област која је објединила истраживања у психологији, вештачкој интелигенцији, лингвистици, филозофији и неуролошкој науци“. У изучавању језика, когнитивна лингвистика посматра језик као једну од когнитивних способности

људских бића, при чему се појам „когнитивни“ односи на кључну улогу посредовања коју имају структуре које носе информације, смјештене у нашем мозгу, у нашем поимању свијета, те се у том смислу језик може посматрати као „репозиториј знања о свијету, као организовани скуп значењских категорија које нам помажу да се бавимо новим искуствима и похрањујемо информације о већ доживљеним“² (Geeraerts and Cuyskens 2007, 5). И Харт и Лукеш указују на структуре које носе информације у својој концизној дефиницији когнитивне лингвистике као „истраживања појмовних структура у позадини језика“ (Hart and Lukeš 2007, x). Еванс и Грин (Evans and Green 2006, 3) називају когнитивну лингвистику „приступом“ у изучавању језика чија мотивација произилази из претпоставке да језик одражава „обрасце мишљења“ (Evans and Green 2006, 5).

У свом прегледу историјата когнитивне лингвистике, Барселона и Валензуела констатују настанак овог лингвистичког правца као реакције на тада преовладавајући генеративни приступ језику који је, између осталог, примат давао синтакси занемарујући семантичке и прагматичке аспекте у лингвистичкој теорији, односно, чињеницу да је „значење [...] оно о чему се ради у језику“ (Langacker 1987, 12 у Barcelona and Valenzuela 2011, 18). Први од два главна постулата когнитивне лингвистике, које аутори наводе, везан је за својства језика, која произилазе из људских сензоримоторних и кинестетичких способности, као и типично људских стратегија категоризације. У вези с тим, аутори се позивају на истраживања Лејкофа и Џонсона (1980; 1999), и налазе (Barcelona and Valenzuela 2011, 19) да је „утјеловљеност“ (*embodiment*) кључна ријеч когнитивне лингвистике, будући да људи конструишу и разумију менталне и лингвистичке категорије на основу искуства и органичења наметнутих бивањем у тијелу. Односно, како аутори наводе:

„Менталне и лингвистичке категорије не могу бити апстрактне, обезтјеловљене и независне од човјека. Управо супротно од тога: ми конструишемо и разумијемо категорије на основу искуства, а у складу са ограничењима која намеће људско тијело. Људске појмовне категорије, значења ријечи и реченица, значења лингвистичких струкура на сваком нивоу, нису просто комбинација низа универзалних апстрактних обиљежја и непротумачених симбола. Велики број ових значења и структура су мање или више директно мотивисани искуством, а најчешће тјелесним искуством“. (Barcelona and Valenzuela 2011, 19).

Други постулат когнитивне лингвистике, према овим ауторима, тиче се теорије лингвистичког значења. Наиме, како аутори наводе, когнитивни лингвисти сматрају да значење на постоји независно од људи који их стварају и користе. Другим ријечима, не постоји реалност која је независна од људске спознаје, а лингвистичке форме су „кључеви, ‘нацрти’, који активирају појмовне структуре

² Сви преводи у раду са енглеског језика су ауторови.

које смо формирали у нашем уму [...]. Значења ‘бораве’ у нашем уму и нашем мозгу [...] а лингвистички облици их само активирају“ (Barcelona an Valenzuela 2011, 20).

У књизи *Утјеловљеност и когнитивна наука* (*Embodiment and Cognitive Science*), Гибс (Gibbs 2005, 1) каже да се утјеловљеност у области когнитивне науке односи на разумијевање улоге агенсовог властитог тијела у свакодневној, ситуационој когницији [спознаји], односно, на начин на који наше тијело утиче на то како размишљамо и говоримо. За своје истраживање утемељености у утјеловљености људске перцепције, поимања, когнитивног развоја, свијести, језика, емоција, Гибс (Gibbs 2005, 9) усваја тзв. „премису о утјеловљености“ према којој су „субјективна искуства која људи имају када је њихово тијело у акцији дио фундаменталног утемељења језика и мисли“, те да је „спознаја [когниција] оно што се дешава када је тијело присутно у физичком и културолошком свијету“, чиме се нужно намеће изучавање „у смислу динамичке инетракције између људи и окружења.“ Аутор наставља: „Ум (његове слике, мисли, представе) је створен од идеја које су блиско повезане са представама које мозак има о тијелу, као и са сталним активностима тијела у стварном свијету“ (Gibbs 2005, 10).

Утјеловљеност, као главни постулат когнитивне лингвистике, има посебну улогу у *теорији појмовне метафоре* (*conceptual metaphor theory*) чијем настанку претходи период од преко двије хиљаде година током кога је метафора изучавана као стилска фигура из перспективе реторике, философије, филологије итд. У оквиру реторике, метафора је идентификована на основу имплицитног поређења двије категорије у којима се увиђа сличност, па је њена шематска структура имала облик: *А је Б*, као у *Ахил је лав*, за разлику од стилске фигуре поређења гдје се сличност према којој се пореде двије категорије експлицитно изражава, као у *Ахил је храбар као лав*. (Evans and Green 2006, 293). Изазов овом традиционалном поимању метафоре као лингвистичког/језичког средства утемељеног на имплицитној сличности два ентитета која се пореде и идентификују и који се користи у реторичке/стилске сврхе, дошао је у виду резултата истраживања когнитивне науке формулисаним од стране Лејкофа и Џонсона у њиховој утицајној књизи *Метафоре наше насушне* (*Metaphors We Live By*), објављеној 1980. године. Према њиховој когнитивно-лингвистичкој теорији појмовне метафоре, метафора је прије свега ствар мишљења, па тек онда језика, и не служи у ораторске сврхе него је свеприсутна како у мишљењу, тако и у језику. Природа нашег појмовног систем путем кога размишљамо и дјелујемо у основи је метафорична што значи да је начин на који размишљамо, доживљавамо свијет и дјелујемо у великој мјери метафоричан (Lakoff and Johnson 1980, 3).

Метафоричност нашег појмовног система, кога нисмо свјесни, огледа се у језику и Лејкоф и Џонсон (Lakoff and Johnson 1980, 4) тврде да су их управо докази лингвистичке природе навели на то да закључе да је наш свакодневни појмовни систем метафоричке природе. Као примјер метафоричности неког појма наводе појам РАСПРАВА коју разумијемо помоћу појма РАТ у оквиру појмовне метафоре РАСПРАВА ЈЕ РАТ, а лингвистичке доказе налазе у изразима:

Твоје тврдње су *неодбрањиве*.
Његова критика је *појодила циљ*.
Никад нисам *побиједила* у расправи с њим.

Дакле, појмовна метафора је разумијевање једног (апстрактног) појмовног домена посредством и у терминима неког другог (конкретног) појмовног домена, односно, као што наведени примјери показују, разумијевање *циљног домена* (*target domain*) РАСПРАВА у терминима *изворног домена* (*source domain*) РАТ *пресликавањем* (*mapping*) дијелова структуре изворног домена који кореспондирају са циљним доменом. Под термином *појмовни домен* (*conceptual domain*) подразумева се „свако кохерентно организовано [људско] искуство“ (Kovecses 2010, 4). Када је у питању искуство које сачињава појмовни домен, позваћемо се на Ковечеша (Kovecses 2002, x) који налази да се новина коју доноси когнитивно-лингвистичко виђење метафоре, као „свеобухватне, опште и емпиријски провјерене теорије“, тиче и увођења појма „утјеловљеност“ којим се ова теорија јасно разграничава са традиционалним схватањем метафоре. Наиме, „и метафорички језик и мишљење произилазе из основног тјелесног (сензоримоторног) искуства људских бића“ (Kovecses 2002, x). Међутим, метафора није утемељена само у тјелесном искуству, него и у друштвено-културној пракси, па Гибс (Gibbs 2005, 96) са правом закључује да теорија појмовне метафоре „показује на који се начин посредством људске физичке конституције, когнитивних способности и интеракције са спољним свијетом успостављају везе између појмова који припадају различитим појмовним доменима“.

На општи карактер теорије појмовне метафоре, упућују и резултати дијахронијских истраживања у пољу етимологије индоевропских језика која је урадила Свитсер (Sweetser 1990), а који указују на то да ријечи које означавају различите психолошке, тј. менталне феномене попут знања, емоција, расуђивања, историјски потичу од ријечи које означавају тјелесне осјећаје: вид, додир, укус. Ковечеш (Kovecses 2010, 256) даје приказ систематичног односа кореспонденција између ове двије групе ријечи, како их је поставила Свитсер и пресликавања која је утврдила у оквиру опште метафоре ЛЈУДСКИ УМ ЈЕ ТИЈЕЛО:

Циљни домен

ментална манипулација, контрола
вид
знање, ментална визија
унутрашњи сензибилитет
емоција
лична склоност

Изворни домен

физичка манипулација
физичка манипулација
вид
слух
осјећање
укус

Попут метафоре, и *метонимија* је појмовно-значењски механизам који структурира прије свега наше мишљење и разумијевање, па тек онда језик (Lakoff

and Johnson 1980, 35-40). Когнитивна лингвистика посматра метонимију као појмовну операцију у којој се изворним ентитетом омогућава приступ циљном ентитету унутар истог појмовног домена (Kovecses 2010, 173). Оно што разликује метонимију од метафоре је то што код метафоре два појма стоје у односу сличности или аналогije, док метонимија почива на односима *бликостии* (*contiguity*) између два појма унутар истог појмовног домена (Kovecses 2010, 174), па се употребом метонимије „у први план истиче повезаност извора и циља метонимије у оквиру уочене појмовне структуре, а не на плану референције у објективном свету“ (Rasulić 2010, 52). Као доминантне типове метонимијских веза најчешће се наводе просторне, временске и узрочно-последичне везе (Rasulić 2010, 51). Ковечеш (Kovecses 2010, 172) сугерише да „у метонимији користимо један ентитет, или ствар [...] како бисмо указали или омогућили ментални приступ другом ентитету“, као у примјеру: „Читам Шекспира.“ гдје, унутар истог концептуалног домена, изворни ентитет „Шекспир“ омогућава ментални приступ циљном ентитету „неком Шекспировом дјелу“. Ковечеш (Kovecses 2010, 172-173) идентификује неке од односа којима се успоставља метонимија, као што је примјер са Шекспиром гдје метонимија гласи АУТОР ЗА ДЈЕЛО. Остали примјери односа су: МЈЕСТО ЗА ДОГАЂАЈ („Америка не жели још један *Перл Харбур*.“), МЈЕСТО ЗА ИНСТИТУЦИЈУ („*Вашингтон* преговара са *Москвом*.“), КОРИШТЕНИ ПРЕДМЕТ ЗА КОРИСНИКА („Потребна нам је боља *рукавица* на трећој бази.“), ИНСТРУМЕНТ ЗА РАДЊУ („*Наша* *милонира* је косу.“). Ковечеш (Kovecses 2010, 180-181) наводи примјер реализације метонимије ДИО ЗА ЦЈЕЛИНУ – „Већина људи више воле *гласачки листић* него *мешак*.“ – гдје је ментални приступ „демократском начину гласања“ омогућен његовим дијелом, тј. „гласачким листићем“, док „метак“ омогућава ментални приступ „употреби војне силе“. Из наведених примјера је очигледно да је формула којом се представља метонимија Б ЗА А, гдје је Б изворни ентитет којим се ментално приступа А као циљном ентитету. Лејкоф и Џонсон (1980) истичу да метонимијски концепти не само да омогућавају да о једном ентитету говоримо користећи назив другог ентитета, него и да на тај начин расуђујемо и у вези с тим наводе примјер „*Никсон* је бомбардовао *Ханој*.“, гдје се употребом имена америчког председника не само реферише на америчке војне снаге, него се указује на његову личну одговорност за бомбардовање.

Теологија и когнитивна лингвистика

Чилтон и Копитовска (Chilton and Kopytowska 2018, xx) подсјећају да такозвани „когнитивни обрт“, до кога је дошло у хуманистичким наукама, није органичен само на лингвистику, гдје су резултати истраживања указали на чврсту повезаност човјекове језичке компетенције са његовим осталим когнитивним капацитетима, него да се когнитивни обрт догодио и у изучавањима религије. Књига коју су приредили – *Религија, језик и људски ум* (*Religion, Language, and the Human Mind*) – посматра религију као когнитивни и лингвистички феномен сагледан у прилозима који се баве теоријским приступима религији у оквиру различитих

парадигми, улози метафоричког језика и мисли у различитим религијским традицијама, те новим перспективама и теоријским оквирима који се заснивају на когнитивној лингвистици и прагматици, мултимодалним феноменима и улози медија. У опширном Уводу (xvi - lii), аутори наводе и бројне релевантне научне изворе чији предмет истраживања се заснива на когнитивном обрту у теологији.

На почетку увода своје књиге *Теологија од крви и меса: Како уијеловљеност и култура обликују начин на који размишљамо о истини, моралности и Богу* (*Theology in the Flesh: How Embodiment and Culture Shape the Way We Think about Truth, Morality, and God*) (2016), у којој настоји да укаже на „вриједност когнитивне лингвистике за широк распон тема у хришћанској мисли“, Сандерс даје примјер различитих промишљања о „божанској трансцендентности као о Богу ‘изнад’ нас или као о Богу ‘испред’ нас“, те о импликацијама које та различита промишљања имају (Sanders 2016, 3). Аутор сматра да се употребом ријечи „изнад“ или „испред“ језички конструише „дубоко теолошко значење“ које, у конкретном случају промишљања о Богу, указује на присуство двије метафоре којима поимамо, тј. концептуализујемо свој однос са Богом и закључује:

„Они који о Богу размишљају као да је изнад нас склони су да закључе да наш језик никада не „досеже“ до Бога, те је, стога, Бог, у основи несазнатљив. Међутим, ако размишљамо о Богу као да је испред нас на неком путу, онда, иако можда Бога никада не можемо „сустићи“, ипак знамо нешто о правцу који треба да слиједимо и како да живимо јер знамо нешто о Божијем вођству“. (Sanders 2016, 3)

Сандерс се позива на когнитивно-лингвистичка истраживања начина на који људи разумију свијет око себе и како то разумијевање исказују језиком, и, попут когнитивних лингвиста, постулира да људи не посједују посебну појмовну структуру када размишљају о религији: „У нашем уму не постоји божански, ментални комплет алата. Умјесто тога, обични когнитивни апарат који користимо када расуђујемо или разумијевамо свакодневне ствари, као што су посуде [садржатељи] или породични живот, тај исти апарат се користи за размишљање о Богу и религији“. (Sanders 2016, 5).

Изјумцева (Izyumtseva 2019) истражује појмовне метафоре у текстовима *Пейнокњижа* у енглеској Библији (нова верзија Библије краља Џејмса) у оквиру теологистике. Резултати истраживања које ауторка наводи (Izyumtseva 2019, 47-48) указују на поимање трансценденталне стварности путем три изворена домена. Први изворни домен је тродимензионални простор (вертикалност, центар-периферија, удаљеност, итд.) у примјерима метафора БОГ ЈЕ ГОРЕ, ДРВО ЖИВОТА ЈЕ ЦЕНТРАЛНО (ВАЖНО), БОГ ЈЕ ИЗВАН ВРЕМЕНА. Други изворни домен на који ауторка указује везан је за људске физичке, психолошке и физиолошке карактеристике (метафоре: АНЂЕО ЈЕ ОСОБА, СВЕТОСТ ЈЕ ЧИСТОТА, СВЕТИ НАРОД ЈЕ ЧИСТ НАРОД), док трећем изворном домену припадају људски односи (породични односи, друштвене улоге, статус, ауторитет, итд.) са циљ-

ним доменима израженим кроз метафоре: БОГ ЈЕ ГОСПОДАР, БОГ ЈЕ ВОЂА, ВОДИТИ МОРАЛАН ЖИВОТ ЈЕ СЛИЈЕДИТИ БОЖИЈИ ПУТ.

Декамп и Свитсер (DesCamp and Sweetser 2005, 208) тврде да је „когнитивно-лингвистичко истраживање неизбежно у теолошкој дебати о метафорама за Бога“. У свом истраживању, ауторке, попут Сандерса (2016), тврде да „ништа не указује на то да мозак на различит начин обрађује информације када човјек говори о Богу и када говори о свакодневним стварима“ и закључују да се „људско поимање Бога нужно дешава унутар људских когнитивних способности“ (DesCamp and Sweetser 2005, 215). Позивајући се на утјеловљеност људске когниције, ауторке налазе да људи усвајају примарне метафоре кроз искуство стечено, од најранијег дјетињства, сталним излагањем корелацијама [истовремено активирање неуралних домена обраде визуелних слика и неуралних домена задужених за смјештање у простор или давање облика предметима] које су саставни дио првих сусрета са спољним свијетом, а чије „понављано истовремено активирање резултира трајним неуралним везама између дијелова мозга задужених за различита искуства“ (Narayanan у DesCamp and Sweetser 2005, 216). У том смислу, ауторке преносе тврдњу Свитсер (Sweetser 1990) да је „визуелни инпут један од најважнијих извора људског знања“ (DesCamp and Sweetser 2005, 216) што резултира устаљеном примарном метафором ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ.

Ковечеш (Kovecses 2011) „препричава библијску причу“ из когнитивно-лингвистичке перспективе с циљем тумачења значења и важности неких од централних симбола и основне линије библијске приче полазећи од става да се „велики дио доминантних особина хришћанства може разумјети на основу свакодневног појмовног система и да разумијевање ових особина не захтијева неки потпуно засебан и независан појмовни апарат који је, на неки начин, јединствен за тумачење светих текстова“ (Kovecses 2011, 327). Аутор сматра да следеће метафоре и метонимије, које се могу идентификовати у оквиру библијског наратива, имају важну улогу у тумачењу библијских симбола и библијске приче (Kovecses 2011, 328):

метафоре: УЗРОКОВАЊЕ ЈЕ РАЂАЊЕ, ЖИВОТ ЈЕ СВЈЕТЛОСТ, ЖИВОТ ЈЕ ДАХ, ИДЕЈЕ СУ ХРАНА, МОРАЛНОСТ ЈЕ ПРОРАЧУН, ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, КОМУНИЦИРАЊЕ ЈЕ СЛАЊЕ;

метонимије: ЧЛАН КАТЕГОРИЈЕ ЗА КАТЕГОРИЈУ, ИНСТРУМЕНТ ЗА АГЕНСА КОЈИ КОРИСТИ ИНСТРУМЕНТ, ДИО ЗА ЦЕЛИНУ, СВОЈСТВО КАТЕГОРИЈЕ ЗА ЦИЈЕЛУ КАТЕГОРИЈУ, ЕМОТИВНО ПОНАШАЊЕ ЗА ЕМОЦИЈУ, УЗРОК ЗА ЕФЕКАТ, ЕФЕКАТ ЗА УЗРОК.

Овдје ћемо скренути пажњу на објашњења горе наведених метафора и концептуализација релевантних за наше истраживање. Када је у питању почетак библијског наратива, који Ковечеш (Kovecses 2011, 326) формулише као „Бог постоји и Бог ствара свијет“, аутор тврди да се, из когнитивно-лингвистичке перспективе, Бог може сагледати као „идеалан апстрактни циљни домен“ унутар симболичког

система хришћанства, те је значење Бога „врховни узрок/смиао“ (*the ultimate causer/ reason*). С тим у вези, божански чин стварања свијета концептуализује се метафорички (метафора БОГ ЈЕ ОТАЦ као реализација метафоре УЗРОКОВАЊЕ ЈЕ РАЂАЊЕ), али и метонимијски гдје се Бог идентификује са ријечима које изговара (ову метонимију разрађујемо у анализи у нашем истраживању). Надаље, позивајући се на Јеванђеље по Јовану (Јн 1, 1-5), Ковечеш (Kovecses 2011, 331) идентификује метафору ЖИВОТ ЈЕ СВЈЕТЛОСТ са импликацијом БОГ ЈЕ СВЈЕТЛОСТ, док за „свјетлост“ на почетку *Књије Посињања* Ковечеш тврди да нема метафоричко него дословно значење, али налази да када Бог назива свјетлост „дан“ онда Бог примјењује метонимијску концептуализацију ДИО ЗА ЦЈЕЛИНУ, односно, СВОЈСТВО КАТЕГОРИЈЕ ЗА ЦИЈЕЛУ КАТЕГОРИЈУ (свјетлост је саставни дио дана) (Kovecses 2011, 332). Реферишући се на исти дио Јеванђеља по Јовану, Ковечеш (2011, 332) елаборира метафоре гдје је свјетлост изворни домен и закључује да у хришћанству „бити жив значи двије ствари: живот и хришћанску вјеру“, односно, „бити жив значи бити жив у смислу биолошког живота као и имања вјере у Бога“. Будући да је Богу угодан живот који је заснован на Његовом прихватању и вјери у Њега, Бог се брине за људе, о чему свједоче примјери из *Књије Посињања* које Ковечеш наводи (Пост 1, 29; 8, 22; 9, 1-3) и за које тврди да откривају један други аспект метафоре БОГ ЈЕ ОТАЦ – отац као хранитељ, као онај који се брине. (Kovecses 2011, 332). У неком смислу, каже аутор, живот какав су људи имали у Еденском врту огледа се у метафори ОДНОС ИЗМЕЂУ БОГА И ЊЕГОВЕ ТВОРЕВИНЕ ЈЕ ЈЕДИНСТВО, па је узимање плодова са дрвета знања резултирало знањем које не долази од Бога, него од људи и Богу је страно (Kovecses 2011, 333).

Барселона (Barcelona 2018) резимира своја ранија истраживања појмовне метафоре и метонимије у Тројичној догми фокусирајући се на двије „корјенске“ метафоре: БОГ ЈЕ ЧОВЈЕК и ЧОВЈЕК ЈЕ БОГ. За прву метафору каже да је „темељна, свеобухватна метафора која се користи када се говори и размишља о Богу“ (Barcelona 2018, 355) при чему се наше људско искуство пресликава на наше органичено разумијевање Божије природе. Барселона (Barcelona 2018, 355-357) врши класификацију пресликавања људског искуства у оквиру метафоре БОГ ЈЕ ЧОВЈЕК, која укључује пресликавање искуства тродимензионалног простора, као изворног домена (вертикалност, кретање, садржатељ, свјетлост, итд.), на примјеру пресликавања искуства ВЕРТИКАЛНОСТИ на Бога („Који је *сишао* са Небеса“), на примјеру пресликавања СВЈЕТЛОСТИ на Бога (ХРИСТОС ЈЕ СВЈЕТЛОСТ), као и на примјеру пресликавања искуства почетка, у просторном смислу, на „онтолошко рађање“ („Син *се рађа* од Оца“). На примјеру пресликавања на божански домен метафорички схваћених апстрактних појмова као што су БЛАГОДАТ и ИСТИНА, које се концептуализују као физички ентитети, Барселона указује и на пресликавање појмова који се односе на људску личност (личност, емоције, људско тијело, итд.), гдје идентификује основну метафору ЛИЧНОСТ ЈЕ САДРЖАТЕЉ која се метафорички преноси на божански домен, као у примјеру „Христос је *йун* благодати“. Коначно, аутор идентификује пресликавања међуљуд-

ских односа и друштвених улога на однос Бога са човјekom у појмовима „утјешитељ“, „учитељ“. За метафору ЧОВЈЕК ЈЕ БОГ, Барселона тврди да је „директно заснована на Библији која нам каже да је човјек створен *по лику Божијем* (Пост 1, 27 у Barcelona 2011, 355), те да ова метафора имплицира да „иако за вјерника човјек није могућ као модел за Бога, Бог је заиста модел за човјека“ (Barcelona 2011, 355).

Фаро (Farо 2021) истражује зло у *Књизи Посијања* и осврће се на однос између „вида, добра и зла“ у оквиру контекстуалне анализе хебрејских лексема за „зло“. У вези са употребом лексема које денотирају „вид“, ауторка се позива на истраживања која је урадила Сатсковер (Sutskover 2013) о великој учесталости и улози коју имају термини из семантичког поља „вида“ у *Књизи Посијања* у успостављању веће кохезије између дијелова књиге. Фаро (Farо 2021, 97) је у свом истраживању колокација лексеме „зло“ утврдила да се домени зла у значајној мјери преклапају са лексемама за „вид“, „знање“ и „увид“, што објашњава тиме да „када Бог ‘види’ творевину (и, касније, људско дјелање), он процјењује да ли су у стању добра или зла у складу са његовим намјерама и сходно томе пресуђује“.

Анализа

Прије него пређемо на анализу метафоричних значења глагола визуелне перцепције *видјети* и *погледајти*, указаћемо на особености, у метафоричком и метонимијском смислу, чинова Божијег стварања свијета, како их ишчитавамо из стихова превода *Књиге Посијања* и схолија владике Атанасија.

Појмовна метафора и метонимија у стварању свијета

Почетак *Књиге Посијања*, коју владика Атанасије у масоретском тексту насловљава „Књига У почетку“, гласи:

(1) У почетку створи Бог небо и земљу. (Пост 1,1)

Владика Атанасије каже да израз „у почетку“ „значи чудесни почетак великог дела Великога Бога Живога и Истинитога; прво чудо *стварања* до тада непостојећег *свјета и човека*“ (Јевтић 2004, 9). Позива се на Св. Јована Златоуста који за прве ријечи Библије каже да „нису речи људске, него заиста Божије“, те да потврђују чињеницу да свијет има свој почетак, да је *створен*, односно, владициним ријечима речено, да је свијет „*по Божјем*“ чин воље, љубави, доброте Божије“ (Јевтић 2004, 9). У стиху (1) налазимо универзално људско поимање апстрактног домена ВРИЈЕМЕ („почетак“) помоћу конкретног домена ПРОСТОР (приједлог „у“ у изразу „у почетку“) у оквиру појмовне метафоре ВРИЈЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР. Наиме, когнитивни лингвисти се слажу око тога да је потврђено да се изрази који се користе за денотирање простора употребљавају за упућивање на вријеме у већини свјетских језика, односно, да „по правилу, вријеме изражавамо у тер-

минима простора, али не и простор у терминима времена“ (Raddenn 2011, 1). Лејкоф и Џонсон (1999, 139) чак тврде да је за нас „дословце немогуће концептуализовати вријеме без употребе метафоре“. Могло би се рећи да се објашњење за универзалност, у лингвистичком смислу, кориштења људског искуства бивања у простору за концептуализацију бивања у времену налази у тумачењу које владика Атанасије нуди у вези са ријечима у Пост 2, 4 – „Ово су родослови неба и земље, при стварању њиховом, у дан када сазда Господ Бог земљу и небо.“ – гдје се позива и на Св. Василија и на Ајнштајна према којима је „и *време* створено заједно са материјалним светом“ (Јевтић 2004, 17). Владика појашњава да се у наведеном стиху „дан“ може тумачити као „неодређено време, божански **тренутак**, као **дан** Господњи“ (Јевтић 2004, 17).

За потребе даљње анализе, овдје преносимо релевантне дијелове чинова стварања свијета у преводу масоретског текста (Пост. 1, 3-31):

(2) И реч Бог: „Да буде светлост!“ И би светлост. И виде Бог светлост да је добра. (Пост 1,3)

И рече Бог: „Да буде свод (небески) посред вода, и да раздваја воде од вода!“ ... И би тако. (Пост 1,6)

И рече Бог: „Да се саберу воде што су под небом у једно место, и да се појави суво (=копно)!“ И би тако. [...] И виде Бог да је добро. (Пост 1,9)

И рече Бог: „Да земља иззелени (=произведе зелен), траву сејућу семе, дрво плодно, дајуће плод по роду своме, у којем је семе његово на земљи!“ И би тако. [...] И виде Бог да је добро. (Пост 1,11)

И рече Бог: „Да буде светила на своду небеском да деле дан од ноћи; и да буду за знаке, и за времена, и за дане, и за године!“ И би тако. [...] И виде Бог да је добро. (Пост 1,14)

И рече Бог: „Да воде изгамижу (=произведу) гмизавце душа живих; и летећа (бића) да лете над земљом, наспрам свода небеског!“ [...] И виде Бог да је добро. (Пост 1, 20)

И рече Бог: „Да произведе земља душу живу по роду њеном: животиње, и гмизавце, и звери земаљске по роду њиховом!“ И би тако. [...] И виде Бог да је добро. (Пост 1, 24)

И рече Бог: „Да саздамо човека (*адам*) по лику Нашем, по подобју Нашем!“ (Пост 1, 26)

И виде Бог све што је саздао, и гле, беше добро веома. (Пост 1, 31)

У горе наведеном владицином објашњењу стварања свијета као поетског чина Божије воље, љубави и добротe идентификујемо јединствено (у односу на консултовану когнитивно-лингвистичку литературу) поимање циљног, апстрактног домена ЉУБАВ посредством изворног, конкретног домена СТВАРАЛАЧКИ ЧИН. Појмовна метафора БОЖИЈА ЉУБАВ ЈЕ ПОЕТСКИ/УМЈЕТНИЧКИ ЧИН СТВАРАЊА садржи следећа пресликавања:

Изворни домен:

Стваралац/Умјетник	→
Створено/умјетничко дјело	→
Мотив	→
Инструмент/алат	→

Циљни домен:

Бог
свијет и човјек у свијету
љубав, воља, доброта
Божија ријеч

Када је у питању концептуализација чинова стварања, преносимо Ковечешево тумачење метонимијског карактера божанског чина стварања свијета релизованог кроз „метонимијски ланац“ (*metonymic chain*):

„РИЈЕЧИ за ИМПЕРАТИВНЕ ИСКАЗЕ који су за ЧИНОВЕ СТВАРАЊА који су за СТВАРИ СТВОРЕНЕ тим чиновима. Али, кључна метонимија је КОРИШТЕНИ ПРЕДМЕТ за КОРИСНИКА ПРЕДМЕТА, тј. РИЈЕЧ БОЖИЈА за САМОГ БОГА. Моћ инструмента (ријечи) извире из моћи агенса (Бога) који користи инструмент“. (Kovecses 2011, 331)

Потврду за наведено тумачење према коме моћ „ријечи“ проистиче из моћи агенса (Бога) налазимо и у владициној тврдњи да је почетак свијета „у Богу Речи-Логосу-Мудрости = Сину Божијем [...]“ (Јевтић 2004, 9). Поетика стварања, тј. одређивање да агенса стварања идентификујемо као Умјетника/Ствараоца, сугерише нам се и елаборацијом значења јеврејског глагола „бара“ коју нуди владица Атанасије инсистирајући на томе да значење тог глагола не треба схватити као „демијургију“, тј. обликовање нечега већ постојећег, него као „стварање из ничега“: „Бог вољним актом ствара дотад непостојеће (као што песник и уметник *сћивара* такорећи из ничега [...])“ (Јевтић 2004, 9).

Јединственост стварања свијета, из перспективе појмовне метафоре, налазимо и у схолији у којој се тумачи израз „И виде Бог да је добро“ који се понавља седам пута у првој глави *Књиге Посијања* у масоретском тексту након појединачних чинова стварања. Конкретно тумачење на које се реферишемо је владицино цитирање Св. Златоуста који је рекао: „Бог је и пре стварања знао да све што ствара јесте *добро*, али то говори ради људи“ (*Омилија*, 3,3, на *Посијање* у Јевтић, 12). Зашто то Бог говори ради људи? Употребом седмоструке колокације лексема „добро“ и „виде“ наглашава се да је све што је Бог створио одраз Њега Самог – добро. Надаље, когнитивно-лингвистичко објашњење употребе ове колокације налазимо у примату који људска способности визуелне перцепције има у стицању знања. Подсјетићемо се да Декамп и Свитсер (DesCamp and Sweetser 2005, 216) сматрају визуелни инпут једним од најважнијих извора људског знања из чега произилази језичка универзалност појмовне метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ у оквиру које се апстрактни (циљни) домен ЗНАЊЕ концептуализује путем конкретног (изворног) домена физичке, визуелне перцепције (ВИД). Појмовна метафора ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ структурисана је на следећим пресликавањима:

Изворни домен:

онај који види →
очи →
визуелна способност →
виђени објекат →

Циљни домен:

онај који зна
ум
способност имања знања
знање

Међутим, из тумачења Св. Златоуста произилази да је смјер пресликавања у Божијем уму супротан ономе што се дешава у људском уму, јер је ЗНАЊЕ изворни, а не циљни домен, па метафора гласи ВИДЈЕТИ ЈЕ ЗНАТИ. Другим ријечима, створени свијет је и прије стварања био у Божијем уму, у Његовом знању, али и у Божијој доброти. Наиме, прва глава *Књије Постања* (Пост 1, 31) завршава се стихом: „И виде Бог све што је саздао, и гле, беше добро веома.“ Тумачење које даје владика Атанасије је следеће: „Сваки пут до сада речено је: ‘Виде Бог да је добро’. Сада је за све створено речено: ‘веома (*изузетно*) добро’. То је библијски, Божији и људски сасвим позитиван однос према свету као *доброј* творевини *Доброја* Бога“. (Јевтић 2004, 16). У свјетлу наведеног могло би се рећи да метонимијско однос између ЧИНОВА СТВАРАЊА за СТВАРИ СТВОРЕНЕ, унутар метонимијског ланца који смо горе навели, пресупонира ДОБРОТУ СТВАРИ СТВОРЕНИХ. У вези с тим сагледавамо и јединственост метафоре ВИДЈЕТИ ЈЕ ЗНАТИ коју смо идентификовали у седам понављања израза „И виде Бог да је добро“ када је Бог субјекат перцепције. Импликација овог израза је да Бог не износи вриједносни став или моралну процјену у вези са свијетом који је створио, него да просуђује да је свијет онакав какав треба да буде, односно, каквим га Он види и каквог га Он зна – добар.

*Бог као субјекат перцепције
у предикацијама са глаголом видјети*

Поред стихова који говоре о стварању свијета, у Књизи Постања налазимо седам примјера употребе глагола *видјети* у којима је Бог субјекат у семантичкој улози перципијента, тј. Оног који „види“. Сви примјери су примјери метафоричке употребе овог глагола и потврђују тумачење Св. Златоуста према коме Бог зна и прије него што види, али због људи користи овај глагол у значењу интелектуалне, мисаоне радње унутар кровне метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ чије реализације ћемо овдје анализирати.

Након што је саздао човјека „по лику Нашем, по подобију Нашем“ (Пост 1, 26), Господ каже: „И да владају над рибама морским, и над птицама небеским, и над животињама, и над свом земљом, и над свим гмизавцима гмижућим по земљи“ (Пост 1, 26). Владика Атанасије објашњава да се глагол „владати“ може превести и као „освојити, потчинити, господарити“, али да „Богодано *исподарење* земљом не значи грамзиву, бесомучну експлоатацију земље и природних добара на њој, [...]“ (Јевтић 2004, 15). Ово „Богодано господарење“ је пресупонирано у следећем стиху:

(3) И сазда Господ Бог од земље све животиње пољске и све птице небеске, и доведе их човеку да види како ће их он назвати; и како је назове човек – сваку душу живу, то је име њено. (Пост 2, 19)

Преупозиција „Богоданог господарења“ укључује и чињеницу да је Адам „именовањем животиња добио од Бога стварну власт над живим светом око себе“ (Јевтић 2004, 22), чиме је имплициран статус глагол *видјети* у примјеру (3) као изворног домена у метафори ПОТВРДИТИ ЗНАЊЕ/ПРОВЈЕРИТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ, будући да Бог „виђењем“ неће задобити ново знање или спознају, јер моћ именовања коју је Адаму подарио овдје само потребује потврду онога што Господ већ зна.

Исту метафору налазимо и у примјеру када Господ силази „да види град и кулу, коју градише синови људски“ (Пост 11, 5). Свезнајући Господ потврду свог знања о намјерама људи да „саграде себи град и кулу, и врх њен до небеса“ (Пост 11,4) ради људи изражава изворним доменом визуелне перцепције („да види“) како би им указао на то шта раде: „Ево, народ је један и језик је један у свих њих; и ово почеше чинити!“ (Пост 11,6) и саопштио шта намјерава тим поводом чинити: „Хајде да сиђемо и помешамо тамо језик њихов, да не разумеју говор један другог“ (Пост 11,7).

Дидактичку сврху употребе глагола *видјети* као изворног домена налазимо у Пост 18, 21 након што је „вика Содом и Гомора“ (Пост 18, 20) стигла до Господа:

(4) Сићи ћу, дакле, и видећу: да ли су чинили сасвим према вици њиховој која дође до Мене, а ако нису – знаћу“ (Пост 18, 21).

Према тумачењу владике Атанасија „Бог, иако Свезнајући, хоће, као што препоручује и судијама, да суди тек пошто добро извиди ствар на делу и на лицу места“ (Јевтић 2004, 74). Овакав педагошки приступ имплициран је употребом глагола „видјети“ („видећу“) као изворног домена у метафори ПРОВЈЕРИТИ НЕШТО/САЗНАТИ ДЕТАЉЕ ЈЕ ВИДЈЕТИ, којом Господ упућује судије на потребу да се нешто извиди и сагледа прије него што се донесе коначан суд. Дидактичка функција стиха у примјеру (4) појачана је и употребом глагола *знаћи* у будућем времену („знаћу“) који Господ користи како би индиректно указао људима да Он већ зна шта је посриједи.

Господње извиђање ствари, расуђивање и коначан суд пресупонирани су и у обраћању Ноју након што „[...] увиде Господ да је велика поквареност човекова на земљи [...]“ (Пост 6, 5), гдје ишчитавамо метафоричко значење глагола „видјети“ као изворног домена у оквиру исте метафоре (ПРОВЈЕРИТИ НЕШТО ИЛИ НЕКОГА /ПОМНО САГЛЕДАТИ НЕШТО ИЛИ НЕКОГА ЈЕ ВИДЈЕТИ):

(5) И рече Господ Ноју: „Уђи ти и сав дом твој у ковчег; јер те видех праведног пред очима мојим у овом нараштају“. (Пост 7, 1)

Примарну метафору ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ налазимо у примјеру самилости Божије према Лијином неповољном статусу:

(6) И виде Бог да је Лија омражена, те отвори утробу њену; а Рахиља беше неплодна. (Пост 29, 31)

Након што је благословио Ноја и његове синове и склопио савез са њима и „семеном“ њиховим послије њих, Бог говори:

(7) И биће дуга у облаку, и видећу је да се опоменем савеза вечнога између Бога и сваке душе живе у сваком телу, које је на земљи. (Пост 9, 16).

Владика Атанасије не нуди тумачење за наведени стих, али нуди тумачење за Пост 9, 13 („Дугу Моју поставих у облак, и биће знак савеза (= завета) између мене и земље.“) гдје дугу назива „[п]редивним знаком Божијег милосрдног завета са *земљом* [...] Сваки пут после кише доживљавамо је као светлост милог Лица Божијег“ (Јевтић 2004, 46). Из владичиног објашњења сазнајемо да је дугу Господ поставио у облак не само ради себе, него и ради људи, те метафора коју овдје идентификујемо – ПОДСЈЕТИТИ СЕ /ОПОМЕНУТИ СЕ ЈЕ ВИДЈЕТИ – имплицира и Божије упућивање људи на кориштење чула вида којим их је Он обдарио како би се и они опоменули склопљеног савеза.

Конечно, употребу глагола „видјети“ као изворног домена, у оквиру метафоре ОБЕЗБИЈЕДИТИ (НЕШТО)/ ПОБРИНУТИ СЕ ЗА НЕШТО ЈЕ ВИДЈЕТИ, налазимо у Аврамовом обраћању Исаку у стиху гдје је Бог субјекат перцепције:

(8) И рече Аврам: „Бог ће видети Себи јагње за свеспаљеницу, сине мој“. (Пост 22,8)

Како бисмо додатно поткријепили јединственост значења глагола *видјети* у предикацијама које стоје уз Бога као субјекта перцепције, осврнућемо се на значење овог глагола у примјеру када „жена [...] виде да је дрво добро за јело, и да је оно пријатно очима, и да је дрво пожељено ради знања [...]“ (Пост 33, 6). Овдје је женино виђење у потпуној супротности са Божијим виђењем будући да је „отуђено од Извора Знања“ (Јевтић 2004, 24) и мотивисано стицањем властите аутономије у просуђивању свијета око ње, чија посљедица је освјешћивање прохтјева и жеља и њихово задовољавање без учешћа Бога. Другим ријечима, знање које ће се отварањем људских очију добити није Божија мудрост, него знање овога свијета.

*Бог као субјекат перцепције
у предикацијама са глаголом погледати*

У масоретском тексту превода *Књиге Постања* који је урадио владика Атанасије нашли смо три примјера употребе глагола *погледаши* у којима је Бог субјекат

перцепције и два примјера гдје је Бог говорно лице у императивним исказима који садрже овај глагол.

Стихови у којима је Бог субјекат перципијент глагола *йоіледајџи* говоре о односу који Господ има према творевини и људима након човјековог сагрешења и изгнанства из врта Едемског, односно, након исказивања непослушности према Божијој заповијести. Значење глагола *йоіледајџи* у смислу *осврнувши се на нешто, обазрејши се на нешто* налазимо у Господњем односу према жртвеним приносима, приносима благодарности Каина и Авеља:

(9) И погледа Господ на Авеља и на принос његов, 5. а на Каина и на принос његов не погледа. (Пост 4, 4 и 4, 5)

Однос који Господ има са Авељом је однос благонаклоности, бриге и прихватања његове благодарности Богу, док за Каина просуђује да Га његова жртва није достојна.

У примјеру (5) смо идентификовали метафору ПРОВЈЕРИТИ НЕШТО ИЛИ НЕКОГА /ПОМНО САГЛЕДАТИ НЕШТО ИЛИ НЕКОГА ЈЕ ВИДЈЕТИ у стиху којим се Господ обраћа Ноју кога *виде* праведног пред очима Својим у његовом нараштају. Ова метафора је импликација метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ, јер Бог зна да је Ноје праведан, па га таквог и *види*. Овом обраћању претходи Господње „раскајавање“ и „ожалошћеност“ што „сازдаде човека на земљи“ (Пост 6, 6). У стиху који слиједи, земља и људи на њој, будући да су одступили од Божије заповијести, више нису у Божијем знању и доброту, него дјелују по властитом промишљању, те употреба глагола *йоіледајџи* гдје је Бог субјекат перципијент има значење да Бог *ујравља йоілед љрема земљи*, тј. *обухваћиа йоіледом* земљу која „беше покварена“ дјеловањем људи:

(10) И погледа Бог на земљу, и гле, беше покварена, јер свако тело исквари пут свој на земљи. (6,12).

Наведено тумачење поткрепљује и усклик „гле“ у примјеру (10) чиме се скреће пажња на нешто неочекивано, дакле, на стање које одступа од првобитне доброте Божије творевине.

У примјерима када Бог користи овај глагол у императивним исказима налазимо метафору ПОКАЗИВАЊЕ ЈЕ КОМУНИЦИРАЊЕ, јер Господ скреће пажњу ономе коме се обраћа тиме га оспособљавајући да разумије или прихвати оно на шта му скреће пажњу. У оба случаја Господ се обраћа Авраму и саопштава му, односно, најављује своје намјере које се тичу Божијег плана за човјечанство:

(11) И Господ рече Авраму после деобе Лота од њега: „Подигни, сад, очи своје, и погледај са места где си ти, на север и на југ, и на исток и на море (=зайаг). Јер сву земљу коју ти видиш, теби ћу је дати, и семену твоме довека“ (13,14-16).

(12) И изведе га (Аврама) напоље, и рече: „Погледај, сад на небо и изброј звезде: еда ли их можеш избројати?“ И рече му: „Тако ће бити семе (=потомство) твоје“. (15, 5-6)

Овдје представљена анализа метафоричких значења глагола *погледајти* указује на новоуспостављени однос Бога са творевином након људског пада. Наиме, одступањем од Божије заповијести у врту Едемском, творевина престаје да буде „добра“ услед отуђивања од Божијег *виђења* и *знања*, чиме је прекинуто јединство као однос између Бога и Његове творевине, о којем говори Ковечеш (Kovacsics 2011, 333). У таквом, новоуспостављеном односу између Бога и творевине Бог је више не *види* него се *обазире* и *обраћа* *пажњу* на њу и даље се *бринући* о њој.

Закључна разматрања

Циљ постављен у овом раду је да, из когнитивно-лингвистичке перспективе, открије метафоричке и метонимијске особености библијске наратије Божијег стварања свијета, те да, идентификовањем метафоричких значења глагола *видјети* и *погледајти* у српском језику освијетли улогу чула визуелне перцепције у односу Бога према Његовој творевини. Анализирани корпус обухвата превод масоретског текста *Књије Посињања*, који је урадио владика Атанасије (Јевтић), као и владичина тумачења у пропратним схолијама. Фокус анализе су стихови у којима је Бог субјекат перцепције у предикацијама које садрже наведене глаголе.

Анализа метафоричке особености првог стиха *Књије Посињања* (Пост 1, 1), на темељу тумачења владике Атанасија, објашњава универзалност људског поимања *времена* у терминима *простира* у оквиру универзалне појмовне метафоре ВРИЈЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР, чије објашњење нам се преноси и од стране религијског ауторитета (Св. Василије) и ауторитета из области природних наука (Ајнштајн) – да су вријеме и простор створени истовремено. Анализа чинова Божијег стварања свијета у тумачењу владике Атанасија открива, у односу на консултовану когнитивно-лингвистичку литературу, јединствену метафору поимања циљног домена ЉУБАВ у оквиру метафоре БОЖИЈА ЉУБАВ ЈЕ ПОЕТСКИ/УМЈЕТНИЧКИ ЧИН СТВАРАЊА. Метафоричка јединственост у чиновима Божијег стварања свијета идентификована је и у значењу глагола *видјети*. Наиме, Бог као субјекат перцепције, види прије него што зна, односно, истовремено и зна и види да је добро све што је створио, из чега ишчитавамо метафору ВИДЈЕТИ ЈЕ ЗНАТИ, али због људског поимања знања путем чула вида (у оквиру метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ) након сваког чина стварања понавља „И виде Бог да је добро“.

Анализа осталих примјера у масоретском тексту *Књије Посињања* у којима је Бог субјекат перцепције реализоване глаголом *видјети* потврђује наведену метафоричку јединственост која се због људског поимања интелектуалних радњи путем чула вида надаље реализује у оквиру кровне метафоре ЗНАТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ кроз следећа значења глагола *видјети*: ПОТВРДИТИ ЗНАЊЕ/ ПРОВЈЕРИТИ ЈЕ ВИДЈЕТИ, ПРОВЈЕРИТИ НЕШТО ИЛИ НЕКОГА/ ПОМНО САГЛЕДАТИ

НЕШТО ИЛИ НЕКОГА ЈЕ ВИДЈЕТИ, ПОДСЈЕТИТИ СЕ/ ОПОМЕНУТИ СЕ ЈЕ ВИДЈЕТИ, ОБЕЗБИЈЕДИТИ НЕШТО/ ПОБРИНУТИ СЕ ЗА НЕШТО ИЛИ НЕКОГА ЈЕ ВИДЈЕТИ.

У масоретском тексту владициног превода *Књије Посѣања* нашли смо три примјера у којима је Бог субјекат перцепције уз предикације које садрже глагол *ѿоїледаѿи*. У сва три примјера идентификована је употреба овог глагола у основним значењима: *осврнуѿи се на нешѿѿо, обачријеѿи се на нешѿѿо, уѿравиѿи ѿоїледа ка нечему или некоме*, односно, *обухваѿиѿи ѿоїледом*. У два нађена примјера употребе глагола *ѿоїледаѿи* у императивним исказима у којима је Бог говорно лице идентификована је метафоричко значење глагола *ѿоїледаѿи* у оквиру метафоре ПОКАЗИВАЊЕ ЈЕ КОМУНИЦИРАЊЕ, гдје Господ скреће пажњу ономе коме се обраћа тиме га оспособљавајући да разумије и прихвати оно што му саопштава.

Предочени резултати анализе указују на то да све док је творевина добра, односно, онаква каквом ју је Бог створио и каква је намјерио да буде, онда је у Божијем знању, виђењу и Његовој доброти. Одступањем од Божијих заповијести, тј. отуђивањем од Његовог знања и доброте, творевина постаје објекат Божијег обазирања и пажње о коме Он не престаје да се брине.

Библиографија

Извори

Јевтић, А. (2004). *Књија Посѣања*. Београд: Манастир Тврдош, Требиње.

Речник срѣскохрвајскої књижевної језика. Књија чѣвврѣа. (1990 [1971]). Нови Сад: Матица српска.

Литература

Ћирилична

Кликовац, Д. (2004). *Мѣѣафоре у мишљењу и језику*. Београд: Библиотека XX век.

Ристић, С. (2010). „Глаголи визуелне перцепције у српском језику“, у *Зборник радова са V међународної научної скуѣа: Срѣски језик, књижевност, уметност, Књија I*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, стр. 33-41.

Латинична

Barcelona, A., Valenzuela, J. (2011). “An Overview of Cognitive Linguistics”, у Brdar, M., Gries, S. Th., Žic Fuchs, M. (eds.). *Cognitive Linguistics. Convergence and Expansion*. John Benjamins Publishing Company, p. 17-47.

Barcelona, A. (2018). “Metaphor and Metonymy in Language and Art: The Dogma of the Holy Trinity and Its Artistic Representation”, у Chilton, P., Kopytowska, M. (eds.). *Religion, Language, and the Human Mind*. Oxford: Oxford University Press, p. 353-386.

Chilton, P., Kopytowska, M. (2018). "Introduction: Religion as a Cognitive and Linguistic Phenomenon" y Chilton, P., Kopytowska, M. (eds.). *Religion, Language, and the Human Mind*. Oxford: Oxford University Press, p. xvii-iii.

DesCamp, M.T., Sweetser, E. (2005). "Metaphors for God: Why and How Do Our Choices Matter for Humans? The Application of Contemporary Cognitive Linguistic Research to the Debate on God and Metaphor", y: *Pastoral Psychology*, Vol. 53, No. 3, p. 207-238.

Evans, V., Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Faro, I. (2021). *Evil in Genesis: A Contextual Analysis of Hebrew lexemes for Evil in the Book of Genesis*. Lexham Press.

Geeraerts, D., Cuyckens, H. (2007). "Introducing Cognitive Linguistics", y Geeraerts, D., Cuyckens, H. (eds.) *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, p. 3-25.

Gibbs, R.W. (2005). *Embodiment and Cognitive Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hart, C., Lukeš, D. (2007). "Introduction: Cognitive Linguistics in Critical Discourse Analysis", y Hart, C., Lukeš, D. (eds.). *Cognitive Linguistics in Critical Discourse Analysis: Application and Theory*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, p. ix-xiii.

Izmytseva, G.V. (2019). "Conceptual Metaphors in the Pentateuch texts of English Bible (New King James Version", y: *Bunyk 19'2019*, стр. 47-73.

Kovecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Kovecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction. Second Edition*. Oxford: Oxford University Press.

Kovecses, Z. (2011). "The Biblical Story Retold: A Cognitive Linguistic Perspective", y Brdar, M., Gries, S. Th., Žic Fuchs, M. (eds.). *Cognitive Linguistics. Convergence and Expansion*. John Benjamins, p. 325-355.

Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to the Western Thought*. New York: Basic Books.

Radden, G. (2011). "Spatial Time in the West and the East", y Brdar, M., Omazic, M., Pavicic Takac, V., Gradecak-Erdeljic, T., Buljan, G. (eds.). *Space and Time in Language*. Frankfurt et al.: Peter Lang, p. 1-40.

Rasulić, K. (2010). „Aspekti metonimije u jeziku i mišljenju“, y: *THEORIA* 3, str. 49-70.

Sanders, J. (2016). *Theology in the Flesh: How Embodiment and Culture Shape the Way We Think about Truth, Morality, and God*. Fortress Press.

Sweetser, E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

God Knows Even Before He Sees: Conceptual Metaphors in the Meaning of the Verbs *See* and *Look At* in Bishop Atanasije Jevtic's Translation of the Hebrew Text of the *Book of Genesis* into Serbian

Summary: The paper is concerned with the metaphorical meanings of the verbs of perception in Serbian – *vidjeti* (*see*) and *pogledati* (*look at*) – in Bishop Atanasije's translation of the Hebrew text of the *Book of Genesis* and in his comments accompanying specific verses. The analysis is set within the framework of cognitive linguistic theory of conceptual metaphor which treats metaphor as a cognitive mechanism in the construction of meaning in thought and language. The construction or understanding of meaning is achieved by way of mentally accessing an abstract *target domain* in terms of a concrete *source domain* whereby the term *domain* refers to any coherent organization of experience. With this in mind, the paper draws on the interpretation referred to by Bishop Atanasije that, in the course of God's creating the world, God *knew* even before he *saw* (that is, *knowledge*, as the target domain, preceded *sight*, as the source domain) that what He created was good, but explicates His knowledge by means of the verb of perception (*see*) for the sake of humans because, as the paper argues in line with cognitive linguistic findings, visual input is one of the most important sources of human knowledge. Hence, the analysis focuses on the role of the verbs of perception with God as the agent in His relationship with the creation, as well as on the metaphorical and metonymic uniqueness of the biblical narration of God's creation of the world, as contained in the translation of the Hebrew text into Serbian and Bishop Atanasije's comments. The results of the analysis indicate that the creation is both in God's knowledge and His sight, that is, God *knows* and *sees* the creation as long as it is good, i.e., as He intended it to be. However, once the creation gets corrupt due to humans disobeying God's commands thus alienating themselves from God's *knowledge* and *sight*, the new relationship is established wherein the creation becomes *the object* of God's *attention* and *regard* which He continues to care for.

Key words: God, creation, conceptual metaphor, source domain, target domain, knowledge, see, look at.